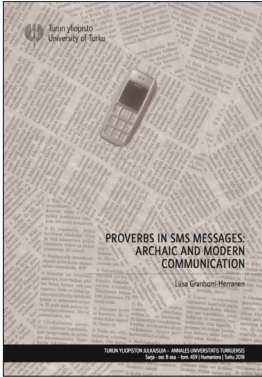

Doktoritöö vanasõnadest nüüdisaja suhtluses

Liisa Granbom-Herranen. *Proverbs in SMS messages: Archaic and modern communication*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis. Turku 2018. 223 lk.

16. augustil 2018 kaitses Liisa Granbom-Herranen Turu ülikooli humanitaariateaduskonnas oma doktoritöö “Proverbs in SMS messages: Archaic and modern communication. Sananlasku tekstiviesteissä – vanhahtavaa ja modernia viestintää” (juhendaja Pekka Hakamies, Turu ülikool, oponent Wolfgang Mieder, Vermonti ülikool). Töö koondab endasse kuus varemilmunud artiklit ja uurimust sissejuhatava (ühtlasi kogu uurimistemaatikat ja -metoodikat tutvustava) mahuka ligikaudu sajaleheküljelise kirjutise.

Tänapäevast suhtlust ja kujundkeele kasutust siduva uurimuse empiiriliseks materjaliks on nn kirjutatud kõnet esindavad mobiiltelefoniga edastatavad sõnumid (*SMS messages*), mis laekusid lugejate arvamusavaldustena aastatel 2006–2010 Soome ajalehele *Salon Seudun Sanomat*. Muljetavaldav on juba uurimismaterjali maht – töö aluseks sai ühtekokku 70 000 SMSi. Tuleb vaid tunnustada sellise materjalihulga läbitöötamist, mis on kahtlemata aega ja järjekindlust nõudev protsess. Antud doktoritööd saab vaadelda loogilise jätkuna sama uurija varem kaitstud kraaditööle, mille keskmes olid samuti pärimustekstid suhtlusvahenditena, toona küll vanasõnade kasutamine eri põlvkondade vahel vanade arhiivitekstide põhjal (Granbom-Herranen “Sananlaskut kasvatuspuheessa – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?” 2008).

Oma uurimusega soovib Granbom-Herranen näidata vanasõnu kui täiesti elujõulist pärimust, mis kuulub ka tänapäeval igapäevasesse suhtlusesse. Seejuures ei lähtu ta mitte selle pärimuse konkreetseist kandjaist, kes siinkohal jäävad teatud kindlatel põhjustel anonüümseteks, vaid nende loodud tekstidest ning eelkõige viimastele omistavatest tähendustest konkreetsetes esitamissituatsioonides. Just see – vanasõnade kasutamine tänapäevases, võrreldes varasemaga hoopis teistlaadses keelekasutuses – loob põhja uurijapoolsetele järeldustele. Teoreetilist tuge leiab autor keeleüksuste sisule keskenduvas kvantitatiivse algega analüüsis nendest uurimustest, mille keskmes on kas keel, tõlgendus või esitus ning mis kuuluvad eri valdkondadesse nagu folkloristika, lingvistika, keelefilosoofia. Seega iseloomustab tööd erinevatel alustel põhinevate teooriate kombineerimine. Kuigi seesugune tegevus ei pruugi olla alati tingimusteta tulemuslik, tõestab Granbom-Herranen, et sellest võib tõusta tulu.

Et töö põhiküsimuseks, millele soovitakse vastust saada, on see, kuidas toimib vanasõna suhtluses, siis on möödapääsmatu määratleda uurimisobjekt võimalikult täpselt. Autor rõhutabki seda vajadust kui antud uurimistöö möödapääsmatut tingimust, seda enam, et vanasõna kui fenomeni kohta eksisteerib liiga palju erisuguseid definitsioone. Tuleb üksnes tunnustada Granbom-Herraneneni püüet tuua selle mõiste osas suuremat selgust ning teha seda soovita luua järjekordne uus termin (kasvõi mingi uue üldtermini näol), vaid võttes kasutusele eristuse ‘uurijakesksed vs tavakasutajate poolt kasutatavad’. Seesugust eritlemist põhjendab ta folkloristliku parömioloogia (*folkloristic*

Liisa Granbom-Herranen.

paremiology) lähenemisena ehk siis läh-
tumisega vanasõnade ringlemisest rahva-
suus ehk argikeeles. Termin, mida senises
vanasõnade-alases uurimustöös on üksnes
vähesel määral kasutatud, on antud töös
leidnud oma kindla koha. Kui vanasõna
defineerimisel eelistab uurija just tavaka-
sutajate igapäevasest praktikast tõukuvat
lähenemist, milles üldjuhul kasutatakse
erinevaid termineid sünonüümselt, siis
vanasõnatekstide eritlemisel on ta loonud klassifikatsiooni, milles võtab arvesse ütluste
kinnistumisastet ehk esinemissagedust ja ajalist ulatuvust n-ö rahvasuus, tuginedes see-
juures arhiiviandmetele ja kirjalikele allikatele. Uurija toonitab ikka ja jälle vanasõnade
kuulumist igapäevasesse keelekasutusse, tuues aga samas esile muutusi vanasõnade
tänapäevases kasutuses, mis mõjutab ka nende olemust. Nii selgitab Granbom-Herra-
nen töö sissejuhatavas osas, mida mõistab tema kaasaegse vanasõnana (*contemporary
proverbs*) ning miks tuleks kasutada pelga vanasõna-termini asemel määranguid tra-
ditsiooniline vanasõna (*traditional proverb*) ja modernne vanasõna (*modern proverb*).
Esiletõstmist väärrib just uudne lähenemine teisena määratletutele – vanasõnadele, mille
juured ei ole arhailises pärimuskultuuris. Seesuguste väljenditega seoses loob uurija,
toetudes küll varasematele teooriatele, uudse termini, milleks on 'osutus modernsele
vanasõnale' (*reference to modern proverb*). Sellised väljendid, mis ei ole määratletavad
uute ehk modernsete vanasõnadena, ent evivad potentsiaali sellisteks saada, osutusid
uurija tõlgenduses kõige sagedasemasteks. Samas on säärase ütluste määratlemine
mõneti hüpoteetiline, sest kuidas mõõta keeleüksuse vanasõnalist potentsiaali, iseäranis
kui selle ajaline mõõde on alles üpris lühike? Sellekohaseid raskusi mõnab ka uurija
ise korduvalt. Üks võimalus oleks lähtuda arusaamast, et mingi väljendi, millel võib
tuvastada nõrga seose vanasõnaga, sage esinemine ei ole tingimata märk vanasõnali-

susest, vaid selles tuleks näha kujundlikku keeleilmingut, mida saaks määratleda kui fraseoloogilist üksust. Siinkohal tuleb esile siiski uurija kindel veendumus näha püsivate väljendite sageduses üksnes vanasõnalist potentsiaali ning teisalt soov konkretiseerida terminoloogiat, hoidudes kindlakäeliselt erisugustest, n-ö konkureerivatest terminitest.

Vanasõna-mõiste kaasajastamise kõrval tasub esile tõsta Granbom-Herraneni süvendatud huvi vanasõnade semantika uurimisega seotud kitsaskohtade vastu varasemas uurimistöös ning sellest tingituna soovi avardada kehtivaid arusaamu. Vaadeldes vanasõnu nende tähenduse põhjal, lähtub uurija Jaakko Hintikka ja Gabriel Sandu analüüsimudelist (1994), mis toob esile kõnesituatsiooni osapoolte poolt jagatava sotsio-kultuurilise konteksti osatähtsuse. Sellest lähtuvalt on tema kindel seisukoht, et pärimusteksti muutunud tähendused ei anna alust rääkida neist tekstidest kui pelgalt mingi standardvormi variantidest nagu on tavaks olnud pikk aega, vaid pigem kui suhteliselt püsivatest väljenditest, mille tähendus võib kontekstisti muutuda. Tuleb esile tõsta uurija teistsugust lähenemisviisi, mis suhestab folkloorse materjali ja folkloorikasutajaid ümbritseva ja mõjutava keskkonna eesmärgiga näidata vastastikust tingitust.

Töö tähtsus seisneb ennekõike vanasõna-mõiste avardamises, soovis seda kaasajastada. Uurimus osutab ilmekalt, et traditsioon on ajas muutuv ning neid muutusi on võimalik mitte üksnes kindlaks teha, vaid ka süsteemselt analüüsida, tuues seejuures välja neile iseloomuliku. Tulemusena tuuakse selgelt välja, et ajas kaugesse minevikku ulatuvate vanasõnade kasutamise asemel toetutakse tänapäevases digitaalses suhtluses pigem uuemaaegsetele ütlustele, mida omakorda loovalt edasi arendatakse. Seega osutatakse asjaolule, et vanasõnaalane teadmus kujuneb välja argisuhtluses siin ja praegu, mitte ei tugine enam niivõrd põlvest põlvest edasiantavale, peaaegu muutumatuna püsivale teadmusele. Liisa Granbom-Herraneni doktoritöö näol on tegemist ühe keele unikaalse materjali põhjal sündinud järeldustega, kuid see loob võimaluse edaspidisteks võrdlevateks uurimustöödeks teistegi keelte näitel ning sel moel ka üldistuste tegemiseks vanasõnade kasutamise kohta tänapäevases, varasemate aegade võrreldes märksa teistlaadses suhtluses laiemalt.

Anneli Baran-Grzybek

BOOK REVIEW

Doctoral thesis about proverbs in today's communication

Liisa Granbom-Herranen. *Proverbs in SMS messages: Archaic and modern communication*. Turun yliopiston julkaisu – Annales Universitatis Turkuensis. Turku 2018. 223 pp.

An overview by Anneli Baran-Grzybek.